

Linna arhitektuuri ja ehitusjärelevalve teenistuse ajaloost Narvas

Narva Linnavalitsuse Arhitektuuri- ja Linnaplaneerimise Ameti muisuskaitse inspektori päringu alusel valminud ajalooline õiend

Keskajal toimus linna juhtimine Narvas, sarnaselt enamusele hansalinnadest ja Tallinna eeskujust lähtuvalt, Lübecki linnaõiguse normide alusel. Linnavõimude sekkumine eraomanike ehitustegevusse oli minimaalne ning sedagi reeglina vaid naaber-majaomanike kohtuvaidluste korral. Seetõttu ehitati linna suures osas kaootiliselt, domineeris kõrge tuleohuga tihe puit- ja vahvärkehitus. Millest tulemusest kandsid sagedased tulekahjud reeglina katastroofilist iseloomu ning linn põles korduvalt täielikult maha. Ajaloallikates leidub tähendusi sellistest katastroofilistest tulekahjustest näiteks aastatest 1558, 1610, 1659.¹

17. sajandi 40-tel aastatel hakkab Rootsi valitsus Narvale erilist tähelepanu pöörama seoses plaanidega muuta see Rootsi peamiseks kaubanduskeskuseks Baltikumi idaosas ning Ingerimaa provintsi administratiivseks ja religioosseks keskuseks. Selle idee suureks toetajaks oli silmapaistev Rootsi riigitegelane riigikantsler Axel Oxenstierna, kes eeskostevalitsuse eesotsa valitses Rootsi riiki kuni kuninganna Kristiina täisealiseks saamiseni. Oxenstierna algatusel kavandas Rootsi Riiginõukogu isegi Narva muutmist kuningate teiseks pealinnaks. Vastava ettepaneku tegi Oxenstierna esmakordselt Riiginõukogu 1640. aasta 20. juuli istungil.² Need ambitsioonikad plaanid nõudsid Narva muutmist eeskujulikuks Rootsi linnaks ja ennekõike linna juhtimise reorganiseerimist parimate Rootsi eeskujude järgi.

Selle reformi elluviimist alustas Rootsi valitsuse poolt 1644. aastal Narva bürgermeistriks määratud Jakob Foug.³ Tema viis linna juhtimisse sisse uue kollegiaalse põhimõtte. Magistraadi juurde asutati kolm kollegiumit: juriidiline, kommerts- ja ehituskollegium.⁴ Eeskujuks Narvale sai seekord Stockholmi linnavalitsus, mis sama põhimõtte järgi oli korraldatud juba 1627. aastal.⁵ Ehituskollegium mängis linnavalitsuses olulist rolli linnaplaneerimise ning linnaehituspoliitika elluviija ja kontrolli teostajana.

Oma tegevuses juhendus ehituskollegium samuti parimatest Rootsi näidetest üle võetud ehitusmäärusest. Sten Karlingi andmetel leidis 17. sajandi keskpaiga Narva ehitusmääruse eksemplar Tallinnas Eestimaa kirjandusühingu arhiivis.⁶ Määrus koosnes kahest osast. Esimesse neist olid koondatud linnaehituspoliitika põhiprintsiibid. Sealjuures rõhutati just linnaplaani tähtsust alusdokumendina. Uusehitus pidi toimuma korrapäraste kvartalitena, järgida tuli tänavajooni, majad pidid olema tänava poole pikikülgede, mitte otstega nagu keskajal. Tänav normaallaius võrdus 24 küünraga (14,5 m) ning minimaalne põiktänavate laius 16 küünraga (9,6 m). Esimeses osas on ka punkt, mille järgi "konkreetsed inimesed

¹ Коченовский О. Нарва. Градостроительное развитие и архитектура. Таллинн. 1991, стр. 28, 38, 57.

² Karling S. Narva. Eine baugeschichtliche Untersuchung. Tartu – Stokholm, 1936, стр. 128;

Svenska riksrådes protokoll 20. 7. 1640 – Национальный архив Швеции, Стокгольм.

³ Soom A. Jakob Foug teguvus Narva bürgermeistrina – Ajalooline Ajakiri, 1934, nr. 1/2.

⁴ Коченовский О. Указ. соч., стр. 47.

⁵ Karling S. Указ. соч, стр. 142.

⁶ Archiv der Estländischen literarischen Gesellschaft. Tallinn. Narvensia.

määratakse ehitustegevuse järele valvama". Teises osas sisaldasid keelud: keegi ei tohtinud ehitada ilma loata, ehitust ei tohtinud alustada enne, kui kolleegium ei olnud kontrollinud mõõtusid. Majadel ei tohtinud olla avalikule tänavale eenduvaid osasid. Keelatud oli puit- ja vahvärk-hoonete ehitamine ning majaomanik ei tohtinud oma krunti täisehitamata hoida üle kolme aasta. Samuti oli lubamatu aedade ja peenramaade rajamine linna sisse, kogu maa pidi olema täis ehitatud. Lisaks sellele sisaldas määrus ettekirjutusi tänavate koristamisest ja sillutamisest, naabermajade vahelistest proportsioonidest, linna ühiskondlikest hoonetest jne.⁷ Need uued linnaehituspoliitika põhimõtted sisaldasid esmakordselt bürgermeister Fougti esinemises Narva magistraadi 1644. aasta 31. augusti istungil.⁸ Kuid selleks ajaks oli ehituskolleegium juba moodustatud ning asunud oma tegevuse juurde. Ehituskolleegiumi korraldav istung toimus 1644. aasta 29. juulil⁹ ning seda päeva võib lugeda arhitektuur-ehitusliku järelevalve teenistuse loomise päevaks Narvas. Vastavalt istungi protokollile kuulusid ehituskolleegiumi koosseisu kolm magistraadi liiget: Jakob von Köln, Laurenz Numens ja Peter Köster. Kolleegium asus viivitamatult tegutsema ning võttis vastu esimesed lühidad trahterit, raekoda, tuleohutusreegleid jm. puudutavad otsused.¹⁰ Ehituskolleegiumi tähtsust Narvale on raske ülehinnata. Tegelikult on ennekõike just tema teene Narva muutumine enneolematult lühikese ajaga (kõigest poolsajandiga) üheks silmapaistvamaks linnaehituslikuks ansambliks Põhja-Euroopas. Alates 1644. aastast on Narva linnavalitsuse koosseisus alati olnud ka arhitektuur-ehitusliku järelevalve teenistus. Rootsiaegse ehituskolleegiumi otseseks järeltulijaks ning töö jätkajaks on tänaselgi päeval Narva omavalitsuse struktuuri kuuluv Arhitektuuri- ja Linnaplaneerimise Amet.

05. mail 2010

Aleksandr Nikitjuk

Arheoloog, ajaloolane, OÜ Gradiens juhtivspetsialist

⁷ Karling S. Narva. Eine baugeschichtliche Untersuchung. Tartu – Stockholm, 1936, стр. 141, 142.

⁸ Национальный архив Швеции, Стокгольм, Livonica 240. 31. 8. 1644.

⁹ Karling S, указ. соч., стр. 140.

¹⁰ Национальный архив Швеции, Стокгольм, Livonica 240. 29. 7. 1644.